

Logistyka obronności

Wstęp

Zmiana jest nieodłączną cechą współczesności we wszystkich sferach funkcjonowania ludzkości. Logistyka będąc częścią teorii i praktyki ludzkiego działania odpowiada na te zmiany odpowiednio modyfikując swój obszar odpowiedzialności. Modyfikacja pola działania logistyki obejmuje zmiany będące wynikiem postępu technicznego, technologicznego, społecznego, ekonomicznego itp. - zmiany w tym przypadku mają charakter następczy. Logistyka może również kreować zmiany w pozostałych obszarach, będąc ich liderem np. wprowadzając nowy globalny standard opakowania, transportowy, magazynowy itp. W artykule podjęto próbę zarysowania obszaru odpowiedzialności logistyki obronności, jako odpowiedzi na systemową zmianę w nauce polskiej. Poszukiwany obszar badawczy jest częścią problematyki funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa w warunkach zagrożenia, wojny i pokoju.

1. Wojna i konflikt zbrojny

Problematyka wojny towarzyszy człowiekowi od początku istnienia, praktycznie od momentu, w którym zaistniały warunki do zdobywania i gromadzenia dóbr materialnych oraz innego rodzaju wartości¹. Analiza dzieł klasycznych filozofów Platona² czy też Arystotelesa³ wskazuje na wewnętrzne i zewnętrzne źródła wojny, na zależności pomiędzy wojną i pokojem, na etyczny wymiar wojny, na konieczność posiadania wojska (instytucji zbrojnej) oraz na przeznaczanie odpowiedniej sumy pieniędzy na ich utrzymanie - wszystko po to, by zabezpieczyć swoim obywatelom pokój i poczucie bezpieczeństwa. Rozwój naszej cywilizacji niósł za sobą konieczność modyfikowania klasycznych poglądów na wojnę. Przez wieki postęp naukowy był, jest i zapewne będzie na usługach „boga wojny”. Ludzkość dysponując coraz bardziej wyrafinowaną techniką i technologią wykorzystuje je do osiągnięcia zamierzonych korzyści we wszystkich sferach swojego funkcjonowania: politycznych, ekonomicznych, społecznych i terytorialnych. Proces globalizacji stopniowo i skutecznie zacierając granice terytorialne państw, etniczne grup narodowych doprowadza do sytuacji,

¹ A. Polak, *Wojna jako wyzwanie dla badacza*, Kwartalnik Bellona 2/2010, s. 61.

² Platon, *Państwo z dodaniem siedmiu ksiąg „Praw”*, tom I, PWN, Warszawa 1958, s. 76.

³ Arystoteles, *Polityka*, PWN, Warszawa, 1964, s. 288.

Logistyka - nauka

w której tradycyjne pojęcie wojny definiowanej jako zastosowanie siły militarnej przeciwko integralności terytorialnej i niezawisłości innych państw ulega daleko idącej modyfikacji. stąd też teza Clausewitza, że wojna jest kontynuacją polityki innymi środkami nie jest adekwatna do teraźniejszych czasów. Jak słusznie zauważa, H. Munkler wojna na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci stopniowo i niepostrzeżenie zmieniała swój charakter. Klasyczna wojna prowadzona przez państwa, która jeszcze w znacznym stopniu wyznaczała przebieg zimnowojennej rywalizacji, zdaje się przechodzić do historii. Państwa jako faktyczni monopolisci wojny abdykowały, a ich miejsce zajmują coraz częściej para państwowe struktury oraz prywatni gracze⁴. W Krztoń⁵ w próbie zdefiniowania, czym jest wojna i konflikt zbrojny wskazuje na dwa stanowiska rozszerzające i zawężające. W ujęciu rozszerzającym wojna to: każda zorganizowana działalność jednej sformalizowanej (w stopniu większym lub mniejszym) grupy społecznej przeciw innej, obliczona na osiągnięcie celów politycznych, realizowana przy użyciu przemocy⁶. Argumentem przemawiającym za znacznie szerszym niż wyłącznie w kategoriach „aktywności bojowej” rozumieniem wojny, jest zjawisko przenoszenia działań wrogich do: cyberprzestrzeni, gdzie nie dochodzi przecież do bezpośrednich starć zbrojnych. Dzisiejsza wojna informacyjna, choć nie jest zjawiskiem nowym (informacja zawsze była jednym z głównych narzędzi wojny), charakteryzuje się znacznym przesunięciem akcentu w kierunku prowadzenia działań niezawierających elementu „klasycznego” starcia wojsk. Zwolennikami podejścia zawężającego termin wojna jest zespół naukowców z Akademii Obrony Narodowej, który definiuje konflikt, jako: sprzeczność powstałą między państwami (koalicjami państw) rozwiązywaną przy wykorzystaniu sił zbrojnych, stosujących przemoc zbrojną. Z punktu widzenia form i sposobów stosowanej przemocy zbrojnej do konfliktów zbrojnych zalicza się: wojnę, interwencję zbrojną, incydent zbrojny, przewrót wojskowy, blokadę zbrojną, demonstrację siły i inne⁷. Łączą ją znaczeniowo z walką zbrojną, prowadzoną przez siły zbrojne. W badaniach naukowych stosują analizę historycznych kampanii, operacji i bitew. B. Balcerowicz popierając to stanowisko wskazuje, że konflikt zbrojny jest pojęciem szerszym niż wojna. Stwierdza, że każda wojna jest konfliktem zbrojnym lecz nie każdy konflikt zbrojny jest wojną⁸ wskazując na pięć najistotniejszych cech współczesnych wojen:

⁴ H. Munkler, *Wojny naszych czasów*, Kraków 2004, s. 7.

⁵ W. Krztoń, *Wojna i konflikt zbrojny*, *Obronność. Zeszyty Naukowe* 1/2013, s. 144,145.

⁶ R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010, s. 67.

⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2009, s. 59.

⁸ B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny. Materiał studyjny*, Warszawa 2006, s. 121.

- wyraźną dominację konfliktów i wojen o charakterze wewnętrznym, które stopniowo umiędzynaradawiają się i stanowią poważne niebezpieczeństwo nie tylko dla samego państwa oraz jego sąsiadów, lecz także całego regionu (Zair/Kongo, obszary b. Jugosławii);
- poważne nasilenie się konfliktów w związku z rozpadem państw wielonarodowych (b. ZSRR, b. Jugosławia, Sudan);
- zaostrzenie się konfliktów i napięć o charakterze etniczno-narodowo- religijnym;
- wzrost zniszczeń wojennych i strat wśród ludności cywilnej;
- trudności w pokojowym rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych⁹.

Rozwijając myśl W. Krztonia¹⁰ informacja staje się strategiczną bronią i ważnym instrumentem współczesnej i przyszłej wojny i konfliktu zbrojnego. W działaniach bojowych brak jest wyraźnego, oznaczonego przeciwnika (sił zbrojnych - np. konflikt na wschodzie Ukrainy 2012-?). Strategicznego znaczenia nabierają działania najmniejszych ugrupowań plutonu, drużyny a nawet pojedynczych żołnierzy. Przeciwnik często nie posiada formalnej struktury organizacyjnej i stałej formy organizacji działań oraz wykorzystuje każdą sprzyjającą okoliczność i formę atakowania. Wojny i konflikty stają się długotrwałe, bezkształtne i usieciowione powodując nie akceptowalne przez społeczeństwo straty społeczne, materialne i terytorialne.

2. Nauka o bezpieczeństwie

Uznając wojnę i konflikt zbrojny za zjawisko wyjątkowo złożone wskazać należy na nauki obejmujące swym instrumentarium metodologicznym ten obszar teorii i praktyki. Uchwałą Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 skreślono nauki wojskowe i dodano do dziedziny nauk humanistycznych dwie nowe dyscypliny: nauki o bezpieczeństwie i nauki o obronności¹¹. Decyzją Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 roku¹², nauki o bezpieczeństwie i nauki o obronności ulokowane zostały w dziedzinie nauk społecznych, postrzeganych jako zespół nauk zajmujących się społeczeństwem oraz zjawiskami i procesami społecznymi ujmowanymi z różnych punktów widzenia¹³. Zarysowując obszar nauki o bezpieczeństwie należy zaznaczyć, że jest to stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę do doskonalenia. Jest

⁹ B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 123-129.

¹⁰ Por. W. Krztoń, *Wojna i konflikt zbrojny*, *Obronność. Zeszyty Naukowe* 1/2013, s. 151,152.

¹¹ Monitor Polski 2011 nr 14, poz.148.

¹² Dziennik Ustaw 2011 nr 179, poz. 1065.

¹³ *Obronność. Teoria i praktyka*, pod red. J. Wolejszo, R. Jakubczak, Bellona, Warszawa 2014, s.24.

Logistyka - nauka

to jedna z podstawowych potrzeb człowieka, sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych¹⁴. Zdaniem B. Balcerowicza bezpieczeństwo należy postrzegać w dwóch aspektach: wewnętrznym i zewnętrznym oraz w czterech wymiarach: jednostkowym, grupowym, narodowym/państwowym, międzynarodowym. W ujęciu ogólnym bezpieczeństwo wewnętrzne oznacza stabilność i harmonijność danego organizmu bądź systemu, a bezpieczeństwo zewnętrzne oznacza brak zagrożenia ze strony innych podmiotów¹⁵. Podejście systemowe do problematyki bezpieczeństwa wskazuje, że mogą obejmować działania instytucji o charakterze międzynarodowym, państwowym, rządowym i samorządowym, przedsiębiorców i organizacji społecznych. Bezpieczeństwo narodowe oznacza zdolność państwa i jego społeczeństwa do zapewnienia warunków jego istnienia i rozwoju, integralności terytorialnej, niezależności politycznej, stabilności wewnętrznej oraz jakości życia. Zdolność ta jest kształtowana poprzez działania polegające na wykorzystaniu szans, podejmowaniu wyzwań, redukowaniu ryzyka oraz eliminowaniu zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych, co zapewnia trwanie, tożsamość, funkcjonowanie i swobody rozwojowe państwa i narodu (społeczeństwa)¹⁶. Zaznaczyć należy, że funkcjonujący system bezpieczeństwa narodowego nie jest autonomiczny - kompetencje są rozdzielone na wszystkie organy państwowe oraz podmioty gospodarcze pełniące znaczącą rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa tworząc przemysłowy potencjał obronny¹⁷. System bezpieczeństwa narodowego tworzą wszystkie odpowiedzialne za bezpieczeństwo w świetle Konstytucji RP i właściwych ustaw organy oraz instytucje należące do władz ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, w tym Parlament, Prezydent RP, Prezes Rady Ministrów, Rada Ministrów, centralne organy administracji rządowej oraz inne państwowe urzędy centralne i instytucje państwowe. Istotnymi jego elementami są siły zbrojne oraz służby i instytucje rządowe zobowiązane do zapobiegania i przeciwdziałania zagrożeniom zewnętrznym, zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, prowadzenia działań ratowniczych oraz ochrony ludności i mienia w sytuacjach nadzwyczajnych, a także władze samorządowe oraz inne

¹⁴ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, s. 13.

¹⁵ B. Balcerowicz, *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*, ZUMS BN, WSO, AON, Warszawa 2004, s. 7.

¹⁶ R. Zięba, J. Zając, *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski* (ekspertyza sporządzona na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w ramach prac nad aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju), Warszawa 2010.

¹⁷ Przemysłowy potencjał obronny zdefiniowany jest w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 4 października 2010 r. w sprawie wykazu spółek, przedsiębiorstw państwowych i jednostek badawczo-rozwojowych, prowadzących działalność na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa, a także spółek realizujących obrót z zagranicą, towarami technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa oraz dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (Dz. U. Nr 198, poz. 1313).

podmioty prawne, w tym przedsiębiorcy tworzący przemysłowy potencjał obronny oraz realizujący zadania z zakresu obronności państwa¹⁸. Strategia precyzuje, że system bezpieczeństwa narodowego składa się z podsystemu kierowania bezpieczeństwem narodowym oraz z podsystemów wykonawczych. Podsystem kierowania tworzą organy władzy publicznej i kierownicy jednostek organizacyjnych, które wykonują zadania związane z bezpieczeństwem narodowym oraz organy dowodzenia Sił Zbrojnych RP. Z kolei podsystemy wykonawcze tworzą siły i środki pozostające we właściwościach ministrów kierujących działami administracji rządowej, centralnych organów administracji rządowej, wojewodów, organów samorządu terytorialnego oraz innych instytucji państwowych i podmiotów odpowiedzialnych za realizację ustawowo określonych zadań w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Uzupełniając analizę zawartą w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP, ważną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego pełnią, nie mieszczące się w tradycyjnej klasyfikacji, systemy wsparcia bezpieczeństwa państwa¹⁹. Należą do nich między innymi ochrona infrastruktury krytycznej oraz system rezerw strategicznych, a także szereg uzupełniających, szczegółowych systemów operacyjnych (np.: system ochrony granicy państwowej, system przeciwpowodziowy, system ochrony danych osobowych i informacji niejawnych). Ich rozwijanie służy uzyskaniu odporności na zagrożenia bezpieczeństwa narodowego, w tym na sytuacje nadzwyczajne i nieprzewidywalne zdarzenia²⁰.

3. Nauka o obronności

Podjęwając próbę określenia obszaru nauki o obronności wskazać należy, że w przyjętej przez radę Ministrów Uchwale z dnia 13 kwietnia 2013 Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022²¹ stwierdzono, że w sensie prawnym system bezpieczeństwa narodowego nie stanowi funkcjonującej samodzielnie struktury państwowej. Zasadniczą formą jego organizacji i działania pozostaje system obronny państwa (SOP), utrzymywany w celu zapewnienia ochrony żywotnych interesów narodowych, a w szczególności suwerenności i niepodległości narodu polskiego,

¹⁸ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* z 13 listopada 2007 r., s. 21.

¹⁹ Systemy wsparcia bezpieczeństwa państwa uzupełniają podsystemy wykonawcze tworzone przez siły i środki pozostające we właściwościach ministrów kierujących działami administracji rządowej, centralnych organów administracji rządowej, wojewodów, organów samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów odpowiedzialnych za realizację ustawowo określonych zadań w zakresie bezpieczeństwa narodowego

²⁰ http://strateg.stat.gov.pl/strategie_pliki/Strategia_Rozwoju_Systemu_Bezpieczenstwa_Narodowego.pdf, s.14. (dostęp 10.10.2014)

²¹ http://strateg.stat.gov.pl/strategie_pliki/Strategia_Rozwoju_Systemu_Bezpieczenstwa_Narodowego.pdf (dostęp: 10.10.2014)

Logistyka - nauka

jego prawa do integralności terytorialnej i nienaruszalności granic. Jego głównym przeznaczeniem pozostaje zapewnienie bezpieczeństwa wojskowego (militarnego) i zachowanie potencjału państwa gwarantującego zdolność do efektywnego reagowania na zewnętrzne kryzysy polityczno - militarne, a w razie wojny - zdolność do szybkiego odparcia agresji. Procesem integrującym funkcjonowanie wszystkich elementów SOP jest planowanie obronne, które umożliwia wytyczanie i osiągnięcie celów w dziedzinie obronności. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP określiła podsystemy wykonawcze systemu bezpieczeństwa narodowego²². Z uwagi na wskazaną we Wprowadzeniu (do strategii - przyp. autora) specjalizację i komplementarność zintegrowanych strategii rozwoju, obszar zainteresowania Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego RP 2022 został ograniczony do trzech zasadniczych podsystemów wykonawczych – spraw zagranicznych, obronności i służb specjalnych. Definiując obszar obronności stwierdzono, że jest ona dziedziną bezpieczeństwa narodowego, stanowiącą sumę wszystkich cywilnych i wojskowych przedsięwzięć mających na celu zapobieganie i przeciwstawienie się wszelkim potencjalnym zagrożeniom bezpieczeństwa państwa, mogącym doprowadzić do kryzysu polityczno - militarnego. Aby zaspokoić potrzeby obronne Polski, organizowany jest i utrzymywany system obronny państwa. Jego sprawność jest determinowana harmonijnym współdziałaniem tworzącego go podsystemu kierowania oraz podsystemów wykonawczych militarnego i niemilitarnego.

Na Wydziale Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej przyjęto, że nauki o obronności obejmują teoretyczne podstawy służące rozwiązaniom w zakresie przygotowania i funkcjonowania systemu obronnego (państwa, sojuszu), w różnych warunkach i stanach jego funkcjonowania. Przedmiotem badań w naukach o obronności są przygotowania obronne państwa i rozwój systemu obronnego. Zakres badań obejmuje elementy składowe klasycznego systemu obronnego :

- Podsystem kierowania obronnością,
- Podsystem militarny,
- Podsystem pozamilitarny (elementy informacyjne, ochronne i gospodarcze)²³.

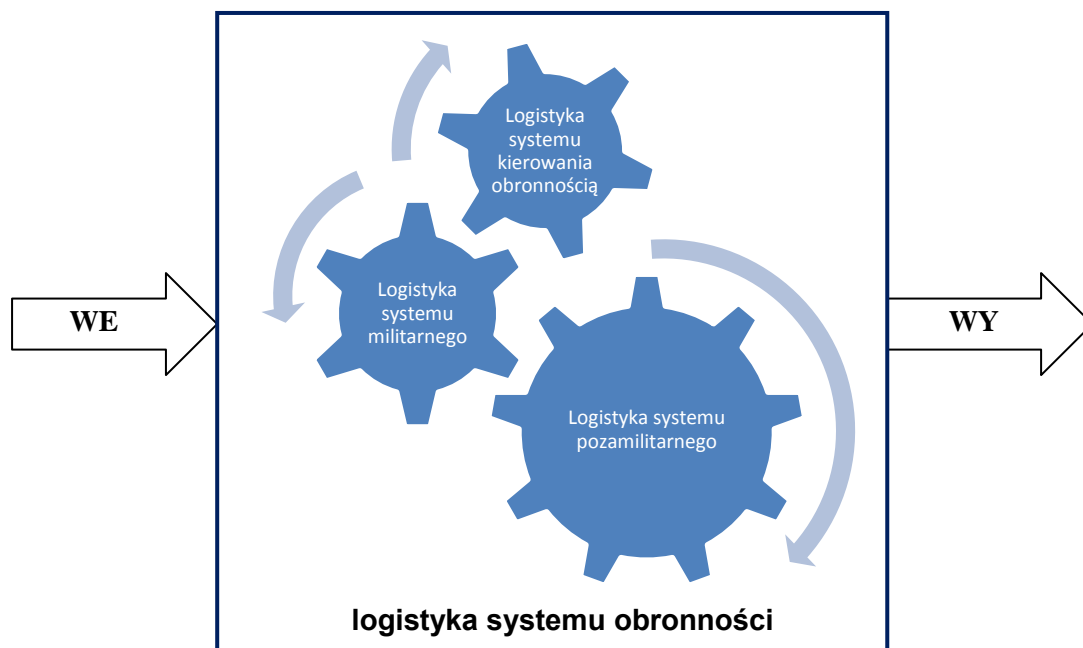
---

²² Należą do nich: sprawy zagraniczne; obrona narodowa; służby specjalne; administracja publiczna i sprawy wewnętrzne; informatyzacja i telekomunikacja; sprawiedliwość; gospodarka; gospodarka morska; budżet i finanse publiczne; Skarb Państwa; transport; budownictwo, gospodarka przestrzenna i mieszkaniowa; rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne; rozwój regionalny; praca; zabezpieczenie społeczne i sprawy rodzinne; zdrowie; nauka i szkolnictwo wyższe; oświata i wychowanie; kultura i ochrona dziedzictwa narodowego; środowisko (w tym gospodarka wodna); terenowe organy administracji rządowej i organy samorządu terytorialnego.

²³ *Obronność. Teoria i praktyka*, pod red. J. Wolejszo, R. Jakubczak, Bellona, Warszawa 2014, s.28.

4. Logistyka obronności

Zgadając się z K. Ficoniem²⁴ uznać należy, że logistyka jako teoria i praktyka fizycznych przepływów materiałów, towarów i usług oraz towarzyszącej im informacji – znajduje się w ciągłym rozwoju. Ponadto, mnogość i różnorodność spotykanych w literaturze definicji i interpretacji pojęcia logistyka świadczy z jednej strony o złożoności badanych procesów i zjawisk, z drugiej jest atrybutem jej naukowości, której oznaką jest systematyka, klasyfikacja i formułowanie hipotez i definicji. Logistyka powinna być zdolna do udzielenia wyczerpującej (naukowo uzasadnionej) odpowiedzi na ciąg kilku praktycznych pytań: co?, komu?, gdzie?, kiedy?, ile?, jak? W odniesieniu do zarysowanego powyżej obszaru i przedmiotu badań nauki o obronności nie zidentyfikowano dotychczas obszaru, za który odpowiadać będzie logistyka obronności. W ujęciu systemowym system logistyki obronności składa się z trzech podsystemów: logistyki systemu kierowania obronnością, logistyki systemu militarnego i logistyki systemu pozamilitarnego (rys.1).

Rys.1. System logistyki obronności
źródło: opracowanie własne

Celem głównym logistyki obronności jest sprawne i skuteczne zarządzanie łańcuchem dostaw w obszarze funkcjonalnym systemu obronności w czasie zagrożenia (kryzysu), pokoju i wojny. Sprawność łańcuchów dostaw określana jest podstawową zasadą 4W - właściwy czas, właściwe miejsce, właściwa ilość i właściwa jakość. Skuteczność określa miarę osiągniętego rezultatu działania (celu logistyki obronności).

²⁴ K. Ficoń, *Logistyka kryzysowa*, BEL Studio, Warszawa 2011, s. 37.

Logistyka - nauka

Logistyka systemu kierowania obronnością jest przeznaczona do zabezpieczenia sprawnego funkcjonowania państwa (organów państwowych oraz samorządowych) zarówno w okresie pokoju, zagrożenia (kryzysu) jak i wojny.

Celem logistyki systemu pozamilitarnego jest zapewnienie niezbędnych warunków do funkcjonowania Sił Zbrojnych RP oraz pozostałych struktur państwa, a także zapewnienie podstaw przetrwania narodu w okresie wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny oraz w czasie innych sytuacji kryzysowych o charakterze niemilitarnym (klęski żywiołowe, katastrofy itp.).

Logistyka systemu militarnego obejmuje logistyczne organy kierowania oraz jednostki logistyczne dysponujące potencjałem: materiałowym, technicznym, medycznym i transportowym. Jest przeznaczona do zarządzania łańcuchem dostaw dóbr i usług niezbędnych wojskom do szkolenia i walki.

Podsumowanie

Nauki o obronności poprzez rozwijanie swoich teorii oraz zapewnianie praktycznych rozwiązań wpisują się w system obronny państwa. Logistyka obronności jest niewątpliwie specjalnością naukową - posiada zarówno swój dorobek naukowy, praktyczne zastosowania oraz aparat badawczy. Wymaga jednak systematyzacji w odniesieniu do obszaru nauki o obronności. Analiza zaprezentowanych stanowisk oraz poglądów naukowych pozwala stwierdzić, że logistyka systemu kierowania obronnością, logistyka systemu pozamilitarnego i logistyka systemu militarnego są elementami składowymi logistyki obronności.

Defences logistics

Summary

The article presents characteristics and identification of research areas and subject matters of newly created defence science and its scientific specialities such as defence logistics. The key issue for the problems under discussion is the identification of defence logistics to be connected with the defence science, which is its main object of research. Defining the research area of this discipline still remains an open question. However, according to the author, defence logistics should be included in defence sciences and defence sciences should be included in security sciences because of the relations between defence and security.

Literatura

1. Arystoteles, *Polityka*, PWN, Warszawa, 1964.
2. Balcerowicz B., *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*, ZUMS BN, WSO, AON, Warszawa 2004, s. 7.
3. Balcerowicz B., *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006.
4. Balcerowicz B., *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny. Materiał studyjny*, Warszawa 2006.
5. Dziennik Ustaw 2011 nr 179, poz. 1065.
6. Ficoń K., *Logistyka kryzysowa*, BEL Studio, Warszawa 2011.
7. http://strateg.stat.gov.pl/strategie_pliki/Strategia_Rozwoju_Systemu_Bezpieczenstwa_Narodowego.pdf
8. Krztoń W., *Wojna i konflikt zbrojny*, *Obronność. Zeszyty Naukowe* 1/2013.
9. Łoś R., Regina-Zacharski J., *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010.
10. Monitor Polski 2011 nr 14, poz.148.
11. Münkler H., *Wojny naszych czasów*, Kraków 2004.
12. *Obronność. Teoria i praktyka*, pod red. J. Wołęjszo, R. Jakubczak, Bellona, Warszawa 2014.
13. Platon, *Państwo z dodaniem siedmiu ksiąg „Praw”*, tom I, PWN, Warszawa 1958.
14. Polak A., *Wojna jako wyzwanie dla badacza*, *Kwartalnik Bellona* 2/2010.
15. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2009.
16. Zięba R., Zając J., *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski* (ekspertyza sporządzona na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w ramach prac nad aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju), Warszawa 2010.